

KRİZ YÖNETİMİ VE GÜÇ KULLANIMI

Yrd.Doç.Dr.Sait YILMAZ

Özet:

Kriz Yönetimi Türkiye’de çok az bilinen bir çalışma alanıdır. Son yıllarda başta doğal afetler olmak üzere ülkenin karşı karşıya krizler bu alanda akademik çalışmaları zorunlu kılmaktadır. Etkin bir kriz yönetiminin nasıl olması gerektiği özellikle üniversiteler ve araştırma merkezlerinin önemli bir çalışma alanı haline gelmelidir. Kriz yönetimi başta istihbarat fonksiyonları, güvenlik politikası oluşturma, karar verme, güç kullanımı olmak üzere pek çok süreci bir araya getirmeyi ve koordineli bir şekilde çalışmayı gerektirmektedir. Devletin güç ve kaynakları ulusal çıkarlar doğrultusunda kullanılırken iyi düşünülmüş, hazırlıklı, tüm aktörler ve vasıtaları entegre eden bir kriz yönetim sistemine ihtiyaç bulunmaktadır.

Kriz yönetiminden amaç öncelikle savaşa varmayan yöntemlerle ama gerekirse güç kullanarak sonuç almaktır. Bunun için kriz yönetimi savaşa varmayan yöntemleri ve güç kullanım vasıtalarını kademeli olarak uygulamaya hazır olmalıdır. Bütün bunlar yapılırken uluslararası ortamın kuralları ve düzenlemeleri içinde meşruiyet sağlamak ve diğer devletlerin desteğini almak önemlidir. Bu makalenin amacı kriz yönetim sisteminden başlayarak uluslararası ilişkilerde güç kullanımı ve müdahalelerin kavramsal çerçevesi ile ilgili akademik literatürümüze katkı sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Kriz Yönetimi, Güç, Politika, Güvenlik, İstihbarat.

Crisis management is a very little known study area in Turkey. In recent years, crisis, predominantly natural disasters, met by the country necessitate academic studies in that area. Particularly universities and think-tank centers should focus on how to develop an effective the crisis management. Crisis management requires the integration of many processes like intelligence functions, shaping the security policy, decision making, utilization of power and handle with them in coordination. As the sources and power of the state is being used in the pursuit of gaining national interests, it is needed an crisis management system integrating all actos and instruments.

Goal of crisis management is to take result with out of war methods but with the utilization of power as required. For that reason, Crisis management should provide a system to use out of war methods and the instruments of power use gradually. As doing so, it is vital to have legitimacy within the rules and arrangements of international environment and support of other nations. Purpose of that article is to contribute in the academic literature in regard to conceptual basis of crisis management, power utilization and interventions in international relations.

Abstract:

Key Words: Crisis Management, Power, Policy, Security, Intelligence.

Giriş:

Tarih boyunca ülkelerin sivil ve asker yöneticileri, belirsizlikleri azaltacak ve karar almada önemli avantajlar sağlayacak bilgilerden yararlanmak suretiyle, tehlikeler konusunda önceden uyarılmaya ve hazırlıklı olmaya önem vermişlerdir. Devlet adamı sadece günlük olaylarla, sorunlarla uğraşmaz, ileride ortaya çıkabilecek gelişmeleri, sorunları tahmin ederek çeşitli olasılıklara göre çözüm önerileri de hazırlar. Ülkeler, devam eden ve muhtemel krizleri ve yeni oluşumları yakından takip ederek, ulusal güvenliğe ve çıkarlara gelecek tehdit ve riskleri önceden değerlendirmek, gerekli önlemleri önceden almak ve ulusal güç unsurlarının imkânları dâhilinde inisiyatifli bir politika izlemek zorundadır.

Uluslararası ilişkilerde ortaya konan hareket tarzlarının olabirliği “gerçekçi” olmasına bağlıdır. Dünya siyasi tarihinde pek çok siyasi projenin gerçekçi olmadığı için başarısızlığa uğradığını veya belli bir süre sonra hayatiyetini kaybettiğini ya da katılan ülkelerin projeden ayrıldıklarını ve hatta birbirine hasım haline geldiklerini gösteren pek çok örnek bulunmaktadır. Bir ülkenin önündeki siyasi seçeneğin veya projenin gerçekçi olmasının

birinci şartı uluslararası sistemin gerçeklerine uygun olması, ikincisi de yeterli güce sahip olmaktır¹. Ancak yeterli güce sahip olmak kadar, uygun bir güç projeksiyonuna ve gücü kullanma iradesine de sahip olmak, güç kullanmanın siyasi, ekonomik ve hukuksal çerçevesini de hazırlamak gereklidir.

1. Uluslararası İlişkilerde Kriz ve Kriz Yönetimi:

Uluslararası ilişkilerde ‘kriz’ terimi, genel olarak, ulusal değerleri tehdit eden, hızla karşılık verilmesi gereken ve buna bağlı olarak da karar vericilerin dikkatlerini en yüksek seviyede tutmaları gereken durumu ifade etmek için kullanılır². Kriz yönetiminin nihai hedefi, çıkar çatışmasından galip çıkmaktır. Kriz yönetiminden esas ulusal çıkar ve hedeflerin savaşa gerek kalmadan korunmasıdır. Amaç, ya önleyici tedbirler ile krizin daha fazla tırmanmasına mani olmak ya da alınan kontrollü tedbirlerle silahlı çatışma riskini içerecek şekilde krizi tırmandırmaktır. Kriz yönetimi sürecinde; ya kriz veya gerginlik kontrol altına alınarak normale dönülür, ya da kriz tırmandırılarak savaşın veya çatışmanın yönetimine dönüşür.

Kriz, barışta veya normal şartlarda ülkenin ulusal güvenlik ve çıkarlarını, siyasal, sosyal, ve ekonomik yaşamını olumsuz yönde etkileyebilecek, tehlikeye sokabilecek aniden ortaya çıkan beklenmedik durum ve olaylar ile başlayarak, silahlı çatışmaya kadar tırmanan, müteakiben barış durumuna ve normal şartlara dönülmesine kadar uzanan bir süreçtir. Kriz yönetimi ise, bir kriz durumunun teşhisinden başlayarak, gerekli yönlendirici kararların alınmasına, uygulanmasına, takip ve kontrolüne kadar uzanan bir seri faaliyetler serisidir³.

SAFHA	ALT SAFHA (DÖNEM)	ANA FAALİYET	ALT FAALİYETLER
KRİZ ÖNCESİ SAFHA	UZAK KRİZ	ÖNGÖRÜ / PLANLAMA / ÖNLEM	- Hazırlıklı olmak (Algılama/Teşhis)
	YAKIN KRİZ		- İnisiatifi ele geçirme gayretleri - Kriz Yönetim Teşkilatının azaltılmış personel ile çalışmaya başlaması - Emarelerin tespiti - Durum değerlendirmesi
KRİZ SAFHASI	BAŞLANGIÇ	UYGULAMA / TEPKİSEL TEDBİR	- İnisiatifin elde bulundurulması
	TIRMANMA		- Planlama esaslarına göre gerçeklik süzgecinden geçirilen tedbirlerin kararlılıkla uygulamaya konulması
	GERİLEME		- Krizi sürekli sorgulama ve cari olaylara karşı tedbirlerin geliştirilmesi - Bilgilendirme ve yönlendirme (ikna) - Kriz Yönetim Teşkilatının çoğaltılmış personel ile çalışması
KRİZ SONRASI SAFHA	YAKIN KRİZ	PLANLARIN GÖZDEN GEÇİRİLMESİ / ÖNLEM	- Planlama esaslarına göre kriz sonrası tedbirlerin sürekli sorgulamadan geçilmesi ve kararlılıkla uygulamaya konulması
	UZAK KRİZ		- İnisiatifin elde bulundurulması - Bilgilendirme ve yönlendirme (ikna) - Kriz Yönetim Teşkilatının çoğaltılmış personel ile çalışmaya devam etmesi

Şekil: Krizi Yönetmek

Kriz yönetiminin genel olarak üç aşamadan oluştuğu kabul edilir⁴. Birinci aşama kriz öncesi aşama, krizi seçme aşaması veya kriz sinyali verme aşaması olarak ifade edilebilir. Bu

¹ Yılmaz TEZKAN: Jeopolitikten Milli Güvenliğe, Ülke Kitapları, (Ankara, 2005), 130.

² Robert L. PFALLZGRAFF: Future Use of Military Power, Security Studies for the 21 st Century, (Ed. Richard H. Shultz, Roy Godson, George H. Quester), Brasney's Inc., (Virginia, 1997), 185-188.

³ Yavuz KADİRDAĞ: Krizi Yönetmek, Harp Akademileri Dergisi, (İstanbul, Eylül 2002), 14.

⁴ O. Metin ÖZTÜRK: Dış Politikada Kriz Yönetimi, Odak Yayınevi, (Ankara, 2004), 62-63.

aşamada bir şekilde ortaya çıkan kriz karşısında istihbarat faaliyetleri yoğunlaştırılırken; krizin engelleneceği veya tırmandırılacağı görüşmeler için çağrı yapılması, üçüncü tarafların bilgilendirilmesi, ilişkilerin gözden geçirilmesi gibi tedbirler veya önlemler üzerinde durulur. İkinci aşama, krizin tırmanmasını önleyememe, durduramama veya krizi tırmandırma aşamasıdır. Alınan önlemlere rağmen kriz tırmanmıştır ve psikolojik eylem planlarından, ekonomik ilişkilerin askıya alınmasına ve savaş hazırlıklarına kadar kademe kademe değişen tedbirler söz konusudur. Üçüncü aşama ise krizin veya gerginliğin yatışması aşamasıdır. Bu aşama; ya savaşa varmadan taraflar arasında bir anlaşma ile sonuçlanır ya da kriz tırmanarak; diplomatik, ekonomik ve askeri tedbirlerin kademeli ve şiddeti gittikçe artan bir şekilde nihayetinde sınırlı veya topyekun açık bir savaş neticesinde, tarafların birinin diğerinin dayattığı bir çözüme yanaşması veya uzlaşmaya varılması ile sonuçlanır. Bu üç aşamaya genellikle tarafların yeni durum ile ilgili çalışmaları yaptığı kriz sonrası aşamasına da ilave edebiliriz.

Kriz yönetiminde önemli olan husus, meydana gelen olayda krizin geleceğini sezmek ve önleyici tedbirler konusunda süratle karar alarak bu tedbirleri yürürlüğe koymak, krizi büyümeden önlemek veya krizi ulusal çıkarlar doğrultusunda kabul edilebilir bir risk seviyesine kadar kontrollü olarak tırmandırmak suretiyle karşı tarafa isteklerimizi kabul ettirmektir. Devleti yönetenler, ulusal çıkarları temin ve muhafazaya yönelik politikalarını; askeri gücün caydırıcılığına dayanmış ancak, askeri yöntemler dışında ele geçirmeye yönelik bir “ala carte” menu kullanarak uygulamak zorundadır. Bunun için devlet; ulusal çıkarların ve bunlara yönelik risklerin devamlılığını göz önüne alarak döngüsel bir kriz yönetimi anlayışı ile istihbarat fonksiyonlarını bilgi-eylem mekanizması içinde yapısal bir güç haline getirmelidir.

2. Kriz Yönetimi ve İstihbarat:

Büyük bir devlet, iyi teşkilatlanmış bir istihbarat sistemi olmadığı takdirde yaşayamaz⁵. Herhangi bir devlet eğer ulusal çıkarlarının bulunduğu bölgelerde ortaya çıkan yeni eğilimler, tehditler ve hareketlilikleri zamanında tespit edemez, bu tehditlere yönelik politikaları oluşturacak ve sürdürecektir haber ve bilgi alma sürecini sağlayamaz ve dolayısıyla kendini bu tehditlerden koruyamaz duruma gelirse bu ulus kendi coğrafyasında güvenliğini, kendi siyasi ve bölgesel egemenliğini, iç barışını sağlayamaz bir takım durum ve sürprizlere her zaman açıktır.

Politikacıları ve karar alıcıları, his ve kanaatleri ile hareket yerine, kanıt ve analize dayanan bir düşünce ve çalışma tarzına ancak stratejik istihbarat itebilir. Stratejik istihbarat, güvenlik politikalarının geliştirilmesi ve uygulanmasında yakın veya muhtemel önemi bulunan, yabancı ulusların veya bölgelerin bir ya da birden fazla yönü ile ilgili sürekli ve yeterli istihbarat teminidir. Ulusal politikanın oluşturulmasında istihbarat ile siyasal yapının ilişkisi, daha geniş bir çerçeveden bakıldığında bilgi-eylem ilişkisi kadar önemli bir faktör yoktur.

İstihbarat, genel olarak haber toplama şeklinde algılanmaktadır. Ancak istihbarat biliminin temel fonksiyonları; *istihbarat üretimi, propaganda ve psikolojik savaş, örtülü faaliyetler ve operasyonlar ile koruyucu güvenlik* olmak üzere dört ana kategoride toplanmaktadır. Uluslararası ilişkilerin yürütülmesinde aktörler tarafından başvuru savaşa varmayan örtülü seçeneklere başvurulması, gizli hareket etme, sürekli ve doğru istihbarat (üretimi) ihtiyacı, seçilen yöntemlerin propaganda vasıtaları ile desteklenme gereği istihbarat fonksiyonlarının uluslararası politikadaki rolü konusunda temel çerçeveyi oluşturmaktadır.

⁵ Aziz YAKIN: İstihbarat, Casusluk ve Casuslukla Mücadele, Dışişleri Akademisi Yayınları, Sayı 3, (Ankara, 1969), 21.

A. Haber ve Bilgi Toplama, İstihbarat Üretimi:

İkinci Dünya Savaşı'ndan bugüne, istihbarat toplama yöntemlerinin pek çoğunda radikal bir değişiklik olmamıştır. Asıl değişiklik kapasite artışındadır. İstihbarat hedeflerine nüfuz etmek konusunda en büyük ilerleme uyduların kullanımı ve haberleşme teknolojisindeki gelişmeler ile olmuştur. Uydular; görüntü elde etme, SIGINT toplama, iletişim, erken ikaz ve diğer çeşitli istihbarat görevlerinin yerine getirilmesinde kullanılırlar⁶. Bugün bilginin istihbarat dışı kaynakları o kadar ilerledi ki, gerçek zamanlı bilgi yayan internet, uydular veya CNN gibi TV kanalları gibi kaynaklar yanında istihbarat örgütlerinin politika yapıcılar için ne kadar faydalı olduğu tartışılır hale geldi. Bu sadece bilginin toplanması için değil analizi ve yayımı gibi her süreçte istihbarat örgütlerinin; asıl fonksiyonu istihbarat olmayan kaynaklar ile ne kadar rekabet edebildiği konusunda araştırmalara neden olmaktadır.

B. Propaganda ve Psikolojik Savaş:

Modern devletlerin dış politikalarında yararlandıkları siyasal etki araçlarından birisi de propagandadır. Propaganda, belirli bir grubun düşüncelerini, duygularını ve eylemlerini, genel nitelikli amaçlar doğrultusunda etkilemeye yönelik sistematik ve tasarlanmış çabalar olarak nitelenebilir⁷. Günümüzde güç odakları, denetimi ellerinde tutabilmek için, baskı, tehdit ve korkutma yöntemleri yerine daha çok propagandayı kullanmaya başladılar. Özellikle, II nci Dünya Savaşı sonrası dönemde iletişim araçları teknolojisinde ortaya çıkan gelişmeler, propagandanın hükümetler tarafından bir siyasal etki aracı olarak kullanılmasını kolaylaştırmış ve yaygınlaştırmıştır. Propaganda ve psikolojik savaş birbirine karıştırılmamalıdır. Psikolojik savaş; klasik anlamdaki savaşın kazanılması veya kaybedilmesinde; savaştan sonra da üstünlüğün devam etmesinde yahut sorunların çözülmesinde insanların ruh haline etki ederek sonuç almak olarak tanımlanır⁸.

C. Örtülü Operasyonlar ve Faaliyetler:

Örtülü operasyonlar askeri ve politik seçeneklerden sonra gelen üçüncü seçenektir⁹. Üçüncü seçeneğe karar vermek her zaman istihbaratın, analizin ve teşkilatın kalitesine değil genellikle çeşitli alanlardaki güvenlik endişelerine uygulanacak teknikler ve kararlılığa bağlıdır¹⁰. Bu yöntem hedef veya rakip ülke ile ilan edilmemiş bir savaşı kapsayan örtülü ve gizli yöntemlerdir. Böylece doğrudan bir savaşa girmeksizin ve ulusal gücü topyekun bir mücadeleye sokmaksızın asimetrik hale getirilmiş bir savaş ile sonuç alınmaktadır. Gizli ve örtülü yöntemler, doğrudan savaş ilanı ile karşılaştırıldığında hem daha sessiz, hem de büyük ölçekli seferberliği gerektirmeyen yöntemlerdir.

Örtülü operasyonların amacı devletin dış politikasını desteklemektir. Bu maksatla iki temel düşünce göz önüne alınır¹¹. Öncelikle hedef ülkedeki politikacılar ve kamuoyunun farkında olmaması ya da doğrudan tepkisini almamak, diğer yandan yürütülen operasyonların niteliği bakımından gizlilik içinde yapılmasıdır. İkinci olarak operasyonları yürüten devlet kendi kamuoyundan da bu faaliyetleri gizlemek ya da inkâr etmek durumundadır. Örtülü

⁶ U.S. Congress: Office of Technology Assessment, Countermeasures, and Arms Control, U.S. Government Printing Office, (Washington D.C., 1985), 33-39.

⁷ Faruk SÖNMEZOĞLU: a.g.e., (1995), 305. Joseph FRANKEL: International Politics, Conflict and Harmony, Allen Lane the Penguin Press, (London, 1969), 156.

⁸ Nevzat TARHAN: Psikolojik Savaş, 4 ncü Baskı, Timaş Yayınları, (İstanbul, 2003), 15.

⁹ Theodore SHACKLEY: The Third Option. An American View of Counterinsurgency Operations, Reader's Digest, (New York, 1981), 6-7.

¹⁰ Theodore SHACKLEY, a.g.e., (1981), 7.

¹¹ Sam C. SARKESIAN: U.S. National Security: Policy Makers, Processes, and Politics, Sec.Ed., Lynne Rienner Publishes, (Colorado, 1995), 139.

operasyonları en azından **politik, ekonomik** ve **askeri** olmak üzere üç kategoride toplayabiliriz.

D. Koruyucu Güvenlik:

Diplomatik temaslar genelde büyük gizlilik içinde yürütülür ve devletler arasındaki temaslardan diğer devletlerin bunlardan haberdar olmaları istenmez. Çünkü bu temaslar bazı hallerde başka devletlerin çıkarlarına zarar verebilecek cinstendir. Bazen bu temaslardan haberdar olmaları bazı projelerin engellenmesine yol açabilir¹². Günümüzde pek çok lider veya planlayıcı artık saklanacak bir şey kalmadığı aymazlığı içinde iken gerçekte dünyada hiçbir ülkenin bilgi varlıklarının kaybından daha fazla kaybedecek bir şeyi yoktur. Bu yüzden, koruyucu güvenliğin ilk halkası istihbarata karşı koymadır.

Rakip ülkeler üzerinde durum üstünlüğü sağlanmasının ve inisiyatifin elde bulundurulmasının yolu güvenilir bir istihbarata ve etkili istihbarata karşı koymaya dayanır¹³. İstihbarata karşı koymak için belirli ve kesin bir yöntem olmamakla beraber genel olarak aktif ve pasif yöntemler şeklinde bir sınıflandırma kullanılır¹⁴. Aktif yöntemler; hedefin casusluk, sabotaj, anarşi ve terör eylemlerini gerçekleştirmek amacıyla kullandığı malzeme, araç ve kişileri tespit etmek, kullanılmasını önlemek ve ele geçirmek amacıyla alınan önlemlerdir. Pasif yöntemler ise hedefi aldatmaya yönelik yanlış ve yanıltıcı bilgiler sunarak gerçek durumu gizlemek için alınan önlemleri ihtiva eder.

3. Politika, Strateji ve Güç:

Politika, devletin güç ve kaynaklarını ulusal çıkar doğrultusunda hazırlama ve kullanma sanatıdır¹⁵. Politika, uygulama alanına strateji ile girer. Yani uygulamanın başladığı yerde politika biter. Politika, politik hareket tarzı üretilmesi, üretilen hareket tarzları arasında seçim yapılması ve seçilen hareket tarzının uygulanmasının takibi ile ilgilenir, uygulamayı stratejiye bırakır¹⁶. Ulusal politikanın gerçekçi olmasının birinci şartı uluslararası sistemin gerçeklerine uygun olması, ikincisi de yeterli güce sahip olmaktır¹⁷. Yeterli bir güce sahip olmak uygun bir güç projeksiyonuna ve gücü kullanma iradesine de sahip olma yanında güç kullanmanın siyasi, ekonomik ve hukuksal çerçevesini hazırlamayı da gerektirir.

Politika süreci; politikanın belirlenmesi, onay, uygulama ve geri besleme olmak üzere dört safhadan oluşmaktadır¹⁸. Politikanın belirlenmesi, öncelikle problemin tanımlanması ve değerlendirme süreci içinde bu probleme karşılık verecek politikanın formüle edilmesi ve ilgili güç unsurlarının görevlerinin belirlenmesini kapsar. Onay süreci, icra makamlarının ve yasama mekanizmasının bazen de medyanın veya diğer baskı gruplarının tartışmalara katılımını gerektirebilir. Uygulama safhası ise kimlerin, ne yapacağı ile ilgilidir ve bürokrasi bu dönemde kilit mekanizmadır. Gücü kullananlar politikaları doğru algılamak, uygun güç tatbik etmek ve bazen de planlarını revize etmek zorundadır. Geri besleme, uygulanan politikanın görünen sonuçlarına göre yeni politikaların ve revizelerin yeniden doğru karışımlarla enjekte edilmesi veya yeni politik vasıtaların devreye sokulmasını sağlayan bir geri dönüşüm sürecidir.

¹² Onur ÖYMEN: Silahlı Savaş: Bir Mücadele Sanatı Olarak Diplomasi, Remzi Kitabevi, 4.Basım, (İstanbul, Nisan 2003), 16.

¹³ Serhat TEZSEVER: Milli Güvenliğimiz İçinde İstihbarat, (İstanbul, 1999), 162.

¹⁴ A. Turhan ŞENEL: İKK ve İKK Operasyonları, (Ankara, 1997), 12.

¹⁵ Erol MÜTERCİMLER: 21. Yüzyıl ve Türkiye: Yüksek Strateji, Erciyaş Yayınları, (İstanbul,1997), 38.

¹⁶ Nevzat DENK: 21 nci Yüzyıla Girerken Türkiye'nin Jeopolitik Durumu ve Jeostratejik Öneminin Yeniden Belirlenmesi, HAK Yayını, (İstanbul, 2000), 2.

¹⁷ Yılmaz TEZKAN: a.g.e., (2005), 130.

¹⁸ Sam C. SARKESIAN: a.g.e., (1995), 154-155.

Siyasi gücün icra organını temsil eden iktidar önce ulusal çıkar ve hedeflerini tayin eder, sonra buna uygun olarak ulusal politikasını belirler ve nihayet ulusal hedefin elde edilmesinde ulusal güç unsurlarını kullanır. Ulusal politika olarak ortaya çıkan kararın uygulanması için uzun süreli bir plan yapmak gerekir, yapılan bu planın adı ulusal stratejidir. Strateji, siyasi başarı olasılığını artırmak ve bu başarıdan daha istenen sonuçlar çıkarabilmek için hedefler, konseptler ve kaynakların sinerji ve simetrisini yaratmaya çalışır. Bu ise stratejik düşünmeyi genişletmek ve disipline etmek için stratejik teori ihtiyacını ortaya çıkarır.

Devletler ve örgütler stratejilerini geliştirirken sadece rakip örgütleri ve devletleri göz önüne almaz; sistemin ekonomik, mali, ekolojik, sosyal ve siyasal tüm dinamiklerini ve aktörlerini esas alırlar. Bu haliyle strateji, bilgiye, algıya ve olguya dayalı güvenlik anlayışlarıyla doğrudan ilişkili bir anlam içermektedir. Stratejik başarı aşağıdaki koşullara bağlıdır;

- Güç bileşkesinin, amaca ve zamana göre uygun kullanımı,
- Enformasyon kapasitesi ve entelektüel birikim,
- Teknik, ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklere uygun taktikler geliştirilmesi,
- Açık ve bilinen yöntemlerin yanı sıra, açık olmayan ve tanımında güçlükler bulunan yaratıcı mücadele yöntemlerinin (örneğin terör, propaganda, kitle iletişim araçlarını manipüle etme) kullanılması.

Politikacının görevi ülkenin temel çıkarlarını etkileyen belirli bir uluslararası ilişkiler ortamında veya krizde fayda ve zarar analizi yapabilmek, çıkarların önem derecesini tespit etmektir. Daha sonra her temel çıkar için diğer ülkelerin çıkar derecesini tahmin etmelidir. Buradan hareketle çıkar önem derecelerini karşılaştırarak, kendi ulusal çıkarının hangi vasıta ile –görüşmeler yolu ile mi?, silahlı çatışmaya girilmesi mi?, çözüleceğini hesaplamalıdır. Bu yüzden ulusal güvenlik politikasına, ulusal hedefler ile ulusal güç arasında bir ilişki gözü ile bakılmalıdır.

4. Ulusal Güvenlik Politikası ve Kriz Yönetimi:

Ulusal güvenlik politikasının üç temel unsuru bulunmaktadır¹⁹; ulusal güvenliğin sağlanması, ulusal hedeflere ulaşılması ve bu iki unsur için; iç, dış ve savunma hareket tarzlarına ait esasların (politika esasları) tespit edilmesidir. Ulusal güvenlik politikasının tespitini müteakip, ulusal güç unsurlarının sağladığı imkanlar dâhilinde uygun politika vasıtaları seçilir. Ulusal güvenlik ülke çıkarlarının savunulmasının da ötesinde diğer devletler içinde caydırıcılık sağlayacak tehditlerin oluşturulması ve güvenlik ortamını şekillendirecek tedbirlerin geliştirilmesini gerektirir.

Ulusal güvenlik politikalarının oluşturulması dört açıdan normal politika sürecinden farklılık gösterir²⁰. Öncelikle politikanın gerektirdiği faaliyetler belirli bir ölçüde gizlilik gerektirir. Kriz ve krize yakın durumlarda bu politik süreç biraz daha hız kazanmak zorundadır. Birçok durumda güvenlik politikalarının uygulanması dış faktörlerin, diğer devletlerin katılımını gerektirdiğinden mevcut yasal zorluklar daha da artabilir. Son olarak kullanılan vasıtaların askeri güç, dışişleri bakanlığı elemanları ve istihbarat sistemleri olması politik sürece ayrı bir hassasiyet katmaktadır.

Ulusal güvenlik politikaların uygulanması çerçevesinde ulusal hedeflerin tespiti ve sağlanması için uygulanan yöntem temel olarak bir dizi faaliyeti gerektirmektedir. Ulusal

¹⁹ Harp Akademileri Komutanlığı: *Geçmişte ve 21 nci Yüzyılda Savaşlar, Stratejiler ve Stratejiler*, Harp Akademileri Basımevi, (Yenilevent-İstanbul, 2002), 46.

²⁰ SAM C. SARKESIAN: a.g.e., (1995), 158.

güvenlik konusunda bir politikanın belirlenmesinde uygulanacak bir yöntem olarak aşağıdaki aşamalar sıralanabilir²¹;

- (1) Sorunun veya ulusal çıkar konusunun tarif edilmesi.
- (2) Ulusal çıkar kategorisinin bulunması.
- (3) Ulusal çıkar önem derecesinin tespiti.
- (4) Risklerin değerlendirilmesi.
- (5) Ulusal çıkar önem derecesinin yeniden belirlenmesi.
- (6) Tarafların çıkar önem derecelerinin mukayesesi.
- (7) Çıkar önem derecelerinin nihai tespiti.
- (8) Uygulanacak politika vasıtalarının belirlenmesi.

Tehditler, günümüze kadar devletlerin kendi algılamalarına göre değişiklikler göstermiştir. Tehdit algılamaları, genel olarak; (1) Risk, (2) Potansiyel tehdit, (3) Tehdit kavramları biçiminde şekillenmiştir. Risk; bir ülkenin ulusal çıkarlarının maruz kaldığı değerlendirilen, potansiyel tehdide göre daha düşük dereceli bir tehlike algılamasıdır. Potansiyel tehdit; imkân ve yetenekleri mevcut olmakla beraber, hâlihazırda düşmanca niyeti olmayan veya düşmanca niyete sahip olmakla birlikte, imkân ve yeteneklerini henüz geliştirmekte olan ülkeler ve uluslararası terör örgütleri ile yurt içindeki iç tehdit unsurları için tanımlanan; tehdide göre daha düşük dereceli bir tehlike algılamasıdır. Tehdit ise; bir devletin ulusal çıkarlarının yurtiçi ve yurtdışından bir grup veya devletin / devletler grubunun gerek niyet, gerek imkân-yetenek, gerekse faaliyet ve girişimleri itibariyle doğrudan maruz kaldığı en yüksek dereceli tehlike algılaması olarak tanımlanmaktadır.

Devlete yönelik iç ve dış tehditler ile risklerin sağlıklı bir şekilde tespit edilebilmesi için bir tehdit değerlendirmesi yapılmasına ihtiyaç vardır. Tehdit değerlendirmelerinin asıl işlevi; belirlenecek tehdit/risklere karşı alınacak tedbirleri içeren ulusal güvenlik politikasının tespitine yön vermesidir. Her ülke, kendi tehdit/ risk algılamalarına göre bir ulusal güvenlik politikası belirlemek durumundadır. Bu nedenle ülkeler, kendi tehdit/risk algılamaları çerçevesinde ulusal güvenlik politikalarını tespit etmeye yönelik ulusal güvenlik sistemleri oluşturmuşlardır.

Tehdit algılamasında esas olan ise aşağıdaki temel konulara karşı duyulan hassasiyet ile orantılı bir metodolojidir²²; (1) Uluslararası terörizmle mücadele. (2) Saldırma amacı güden agresif politikayı engelleme. (3) Tehlikeli silahların yaygınlaşmasını engelleme. (4) Demokrasiyi yayma ve koruma. (5) İnsan hak ve hürriyetleri ile global demokratik değerleri yayma ve koruma. (6) Piyasa ekonomisini geliştirme ve yayma. (7) Finansal istikrarı koruma. (8) Refahı yaygınlaştırma ve artırma. (9) Çevre ve sağlık koşullarını iyileştirme ve koruma. (10) Yolsuzlukla ve organize suçlarla mücadele. (11) Göçler, nüfus ve mülteci hareketlerini kontrol.

Ulusal çıkar, “bir ülkenin kendi güvenlik ve refahı için gerekli olan hususlar²³” olarak tanımlanmaktadır. Ulusal çıkar, genel hatları ile devletin güvenliğini, ulusal bütünlüğünün devamını ve ulusun refahını kapsar. Ulusal çıkarlar, ulusal duruma ve uluslararası ilişkilere bağlı olarak değişmezler; kapsamaları değişik ve geniştir, devamlıdırlar ve sayıları azdır. Ulusal hedef ve ulusal politikanın ortaya konmasında bir hareket noktası ve bir çerçeve

²¹ Harp Akademileri Yayınları: Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi, (İstanbul, 1996), 25-28.

²² M. Faruk DEMİR: 21 nci Yüzyılda Türkiye İçin Yeni Bir Milli Güvenlik Siyaseti, Yüksek Strateji Merkezi, (ANKARA, 2003), 19-20.

²³ Harp Akademileri Yayınları: a.g.e., (1996), 43.

vazifesi görürler. Kısaca, ulusal çıkarlardan yola çıkılarak ulusal hedefler ve ulusal politika geliştirilir. Ulusal hedefin seçilmiş olmasını; belirlenen gayeye ulaşacak bir ulusal stratejinin seçimi ve uygulamaya yönelik bir eylem planının yürürlüğe girmesi takip eder.

Genellikle değişmeyen dört temel ulusal çıkar önem derecesi şu şekildedir²⁴; (1) “Beka” önem derecesi (Genellikle ülkenin toprak bütünlüğü ve ulusal birliği bu kategori içindedir ve bu konularda ülke savaşı göze almıştır.) (2) “Hayati” önem derecesi (Daha çok ileri düzeydeki savunma, bölgesel güvenlik ve ekonomik çıkarları kapsamakta ve savaş kesin olmamakla beraber savaş riski taşıyan çıkarları göstermektedir. Savaşı ileri bir tarihte muhtemel kılan güvenliğe yönelik tehditlerde bu kapsamdaki çıkarlara işaret edebilir.) (3) “Çok Önemli” önem derecesi (Genellikle güç kullanımını gerektirmeyen ancak, hesaplanmış politikalar ve eylemler ile elde edilmeye çalışılan siyasi ve ekonomik düzeydeki çıkarları kapsamaktadır.) (4) “Önemli” önem derecesi (Genellikle tarihi ve kültürel değerler niteliğindeki ulusal çıkarların yer aldığı, insani ve kültürel politikaların uygulandığı, uzun vadeli çıkarlar olarak değerlendirilmektedir.)

Ulusal hedef ise elde edilmesi halinde ulusal çıkarların gerçekleştirilmesini sağlayan sonuçlardır²⁵. Ulusal hedef, tamamen ulusal niteliktedir ve ulusun belli bir kesiminin veya belli bir iktidarın değil bütün ulusun ve hükümetlerin benimsediği hedeftir. Ulusal hedefler kaynak bakımından genelde iki gruba ayrılırlar. Birincisi ulusun tarihinde yer alıp onunla beraber geleceğe yönelen hedeflerdir. İkinci grupta olanlar ise bulunulan durumdaki ulusal çıkarlardır. Örneğin, dış ülkelerde yaşayan soydaşlarımızın güvenliği, refah ve mutluluğu birinci grup içerisindeki bir ulusal hedef olabilir. Bakü-Ceyhan petrol boru hattının hayat geçirilmesi ise ikinci grupta yer alan ve bulunulan durumdaki bir ulusal hedeftir.

Ülke politikacılarının belirli bir dış politika veya ulusal çıkarı değerlendirirken ilk iki kategorideki (beka ve hayati) ulusal çıkarların ne olduğunun doğru olarak tespiti, güvenlik politikasının belirlenmesinde akılcılığın anahtarıdır. Çünkü bu iki kategorideki çıkarlar savaşın göze alınmasını gerektiren belirgin hedefleri kapsamaktadır. Öte yandan, belirli bir politikanın uygulanmasının muhtemel maliyet ve sonuçlarının da iyi hesaplanmış olması güvenilir, yeterli ve zamanında bir stratejik istihbaratın neticesi olan bir sürecin sonundaki dikkatli analitik analizlere dayanmalıdır.

Karar verici, ülkesinin zor kullanmasını gerektirecek bir politika izlemesine karar vermeden önce konunun gerçekten hayati önem taşıdığına emin olmalıdır. Bundan da öte, izlenecek politikaya karar verirken, yalnızca ulusal çıkarını değil, çatışmanın sonucu ile ilgili olan diğer ülkelerin çıkarlarını da açıkça kavramalıdır. Karşı tarafın çıkarını ve hassasiyetini tam olarak algılayamamak, dış politika hatasına ve gereksiz bir savaşa ülkeyi sürükleyebilir. Bu yüzden karar alıcı, uluslararası ortamın ilgili sorun ve çıkar konusunda izleyebileceği tavır, uluslararası hukukun geçerliliği, muhtemel koalisyonlar ve ittifak imkânları ile ilgili resimi çok iyi algılamış olmalıdır.

5. Uluslararası Hukuk ve Rejimler:

Devletler işbirliğini artırmak için kurumsal olarak üç seviyede modern uluslararası topluluklar oluşturmaktadır; anayasal kurumlar, temel kurumlar ve belirli bir konu etrafında teşkil edilmiş kurumlar veya rejimler. Uluslararası hukuk, temel kurumların en önemlilerinden biridir. 1789 Fransız devriminden bugüne Batılı tarihsel kökleri nedeni ile uluslararası hukukun temel karakteristiği politik liberalizmin değerleri ile şekillenmiştir.

²⁴ Harp Akademileri Yayını: a.g.e., (1996), 50-52.

²⁵ Mert BAYAT: Milli Güç ve Devlet, Belge Yayınları, (İstanbul, 1982), 24.

Uluslararası hukukun modern yapısının en önemli karakteristikleri²⁶; çoktarafılı yasama, yasal zorunluluk şekline dayalı rıza, savunma dili ve pratiği, kurumsal otonominin tutumudur.

Uluslararası hukukun dünya düzenindeki konumu hala emekleme aşamasındadır. Uluslararası düzeyden ulus-üstü (supranational) yapı ve kurallara geçmesi için henüz dünya düzeni yeterli olgunluğa sahip değildir. Uluslararası rejimler de uluslararası sistemde düzenleyici bir rol edinmiştir. Rejimler genellikle prensipler, normlar, kurallar ve karar verme prosedürleri olarak ortaya çıkarlar. Rejimi oluşturan anlaşmaların resmîyetine ve beklenti derecesine göre dikkate alınırlar. Güvenlik rejimleri içerisinde silahsızlanma anlaşmaları (SALT-1 vb.), çevre rejimleri içerisinde ozon tabakası ile ilgili Montreal Protokolü, iletişim rejimleri içerisinde Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü düzenlemeleri, ekonomik rejimler için ise uluslararası para sistemi düzenlemeleri örnek verilebilir.

Güncel veya potansiyel sorunlar için politika belirlenirken ülke ile ortak menfaatleri olan diğer ülkelerle ittifak oluşturulması, uluslararası ortamda barışçı çözümlere öncelik verilmesi her zaman göz önünde tutulmalıdır. Güvenlik stratejileri oluşturulurken, uluslararası güvenlik teşkilatlarının yeni dünya düzenindeki konumları, işbirliği imkanları, bu teşkilatlara olan yükümlülük ve sorumluluklarımız, çeşitli seçenekleri uygulamamızın bu anlaşmalar ve uluslararası hukuk açısından ortaya koyacağı sonuçlar dikkate alınmalıdır.

Uygulanması düşünülen bir seçeneğin risk faktörleri açısından değerlendirilmesinde; güç kullanımının ekonomik maliyeti, tahmini zarar ve zayıt, sorunun uzama ve genişleme riski, sorun çözümünün başarısızlıkla sonuçlanma riski, uluslararası kamuoyunun muhalefet düzeyi, başta BM olmak üzere NATO, AB, AGİT gibi uluslar arası güvenliğe yönelik kuruluşların muhalefet ve destek düzeyi, ABD veya ona eşdeğer bir koalisyon gücünün destek veya muhalefet etmesinin getireceği sonuçlar, ülke kamuoyunun destek oranı gibi hususlar dikkate alınmalıdır. Risk faktörlerinin değerlendirilmesinde de; risk çok yüksek, yüksek, orta, düşük gibi düzeyler belirlenebilir ve ulusal çıkar örneğinde olduğu gibi bir matris üzerinde analiz edilebilir.

Uluslararası sorunların çözümünde genel olarak kullanılan usuller; müzakere (görüşme), istişare, tahkikat, arabuluculuk, uzlaştırma, hakemlik, uluslararası mahkemeye başvuru, BM veya bölgesel kuruluşlar yolu ile çözüm aramak şekillerini içerebilir²⁷. Nitekim BM Şartnamesi (Md.133/1) “*Sürmesi halinde uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye düşürebilecek nitelikte bir uyuşmazlığın tarafları, her şeyden önce müzakere, arabuluculuk, uzlaşma, hakemlik, yargı yoluna başvurma, bölgesel örgütlere ve düzenlemelere başvurma veya kendi seçecekleri başkaca barışçı yöntemlerle bir çözüm arayacaklardır.*” ifadesine yer vermektedir.

Uluslararası ilişkilerde başarının anahtarlarından biri uzun vadeli düşünerek sabırlı olmaktır. İkincisi ise hedefi ikna etme ve gerektiğinde zorlama gücüdür. Devletler çıkarlarını sağlamak ve korumak, belirledikleri hedeflerine kavuşmak için diğer devletleri belli davranışlara yöneltmek veya olası davranışlardan caydırmak için çeşitli araç ve yöntemlere başvurur. Klasik yöntemler şunları kapsamaktadır²⁸; diplomasi ve diplomatik yöntemler, propaganda, ekonomik araçlar, iç işlerine karışma, güç kullanma tehdidinde bulunma veya silahlı güç kullanımı.

²⁶ John BAYLIS, Steve SMITH: The Globalization of World Politics, An Introduction to International Studies, Oxford University Press, (New York, 2005), 357.

²⁷ J.G. MERRILLS: International Dispute Settlement, Cambridge University Press, 3 rd. Ed. (Cambridge, 1998), v-vii.

²⁸ Tayyar ARI: Uluslararası İlişkiler, ALFA Yayınları, 2. Baskı, (İstanbul, 1997), 264-265.

Uluslararası ilişkilerde en geçerli yöntem öncelikle müzakeredir. Devletlerin temsilcileri bir araya gelerek mevcut sorunları tartışır, ülkelerinin çıkarlarının örtüştüğü noktaları saptayıp anlaşmaya varmaya çalışırlar²⁹. Ancak müzakerelerde ikna gücünü; oluşturulan politik savlardan ziyade ulusal güç ve bu gücün etki yeteneği oluşturur. Devletlerin temsilcileri bir araya gelerek mevcut sorunları tartışır, ülkelerinin çıkarlarının örtüştüğü noktaları saptayıp anlaşmaya varmaya çalışırlar³⁰. Ancak müzakerelerde ikna gücünü; oluşturulan politik savlardan ziyade ulusal güç ve bu gücün etki yeteneği oluşturur. Ulusal liderlere düşen görev ülkenin ulusal gücünü özellikle gizli ve örtülü gücü geliştirmek ve etkin kılmaktır.

Diplomasi, başlıca şu yöntemleri içerir³¹; müzakere (negotiation), soruşturma (inquiry), dostça girişim (good offices), arabuluculuk (mediation), uzlaşma (conciliation) ve karma yöntemler. Uluslararası bir uyuşmazlığın hukuk yolu ile çözülmesi demek, her şeyden önce o konuda hüküm ifade eden uluslararası hukuk kurallarının bulunması demektir. Mevcut uluslararası hukuk kurallarına aykırı bir davranışın ortaya çıkmış olması karşısında bu olaya mevcut uluslararası hukuk kurallarını uygulayacak yargı yerlerinin veya yargı benzeri kurumların olması gereklidir. Tarafların bu yola gitme konusunda anlaşmış olmaları, çıkacak karara iyi niyetli olarak uyacakları anlamına gelir. Bir uluslararası uyuşmazlığın hukuk yolları kullanılarak çözülmesinde genel olarak iki araç kullanılmaktadır. Bunlardan birincisi hakemlik, diğeri ise yargı yoludur³². Her iki yolda tarafların kendi rızaları ile aralarında anlaşarak gidebildikleri birer yoldur.

Hakemliğe gidilebilmesi için, önce uyuşmazlığa taraf olan ülkelerin bir araya gelerek hakemliğin şekli ve içeriği ile ilgili aralarında bir anlaşma yapmaları gerekmektedir. Uluslararası hukuka göre hakemlik kararları genel olarak bağlayıcı nitelik taşır ve daha yüksek makamlara başvuru söz konusu olmamaktadır. Uyuşmazlıkların siyasal yönlerinin daha ağır basması ve pek çok alanda uluslar arası hukuk kurallarının yetersiz kalması gibi nedenlerle, yargı yolu; hakemlik kurumuna göre daha az başvurulan bir yöntem olagelmıştır. BM’de 15 yargıçtan kurulu bir organ olan “Uluslararası Adalet Divanı”, uluslararası uyuşmazlıklara bakmakla görevlendirilmiştir. Lahey Daimi Hakemlik Mahkemesi ise bir mahkeme değil, hakemlik hizmetleri sunan bir kurumdur.

6. Kriz Yönetimi ve Müdahale:

Uluslararası politika alanında müdahale, uluslararası bir aktörün bir diğeri etkileme sürecinde, belirli bir süre için, mevcut alışlagelmiş biçimlerden belirgin bir şekilde ayrılan, farklı bir tutuma yönelmesi ve esas olarak hedefin siyasal otorite yapısını değiştirme veya korumayı amaçlayan bir nitelik taşımaktadır³³. Müdahalelerin geleneksel olarak dört çeşidi bulunmaktadır; (1) İnsani müdahale. (2) Önleyici müdahale (önleyici diplomasi vb.). (3) Reaktif veya güç kullanmaksızın müdahale (yumuşak güç kapsamında ekonomik, diplomatik veya psikolojik yöntemler). (4) Klasik askeri müdahale veya doğrudan müdahale (askeri güç kullanımı, yasak bölgeler oluşturma vb.). Geleneksel müdahalelerin bugünkü sivil savaşlar, demokrasi geliştirme, self-determinasyon desteği veya kendini savunma gibi pek çok güvenlik sorununu çözmekte yetersiz kaldığı görülmektedir.

Yeni müdahale anlayışı müdahalenin başarısı için en azından şu hususların yerine getirilmesinin avantaj sağladığını göstermektedir; (1) Siyasi meşruluk (uluslararası hukuka

²⁹ Onur ÖYMEN: *Silahsız Savaş: Bir Mücadele Sanatı Olarak Diplomasi*, Remzi Kitabevi, 4.Basım, (İstanbul, Nisan 2003), 25.

³⁰ Onur ÖYMEN: a.g.e., (Nisan 2003), 25.

³¹ Sadi ÇAYÇI: *Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Hukuk*, ASAM Yayınları, (Ankara, 2006), 8.

³² O. Metin ÖZTÜRK: a.g.e., (2004), 46-47.

³³ Faruk SÖNMEZOĞLU: a.g.e., (1995), 408.

uygunluk). (2) BM'nin müdahale senaryolarında lider rol. (3) Uluslararası aktörlerin (devletler, medya, NGO'lar, uluslararası örgütler vb.) müdahalenin doğru ve kabul edilebilir olmasına ikna edilmesi. (4) Müdahale ile ilgili ulusal çıkarların uluslararası toplumun çıkarları ile de uyumlu olması. (5) Askeri müdahalenin bir zafer olmaktan çok sivil kuruluşlar ve halk için uygun koşulların yaratılması ve kalıcı bir barışa yönelik olduğu imajının yaratılması.

Geleneksel ve yeni müdahale anlayışı kapsamında geçmişteki tecrübelerle bakılarak uygun bir müdahale ortamı için gerekli kriterler şu şekilde sıralanabilir³⁴;

- Müdahale; BM Şartnamesi, Cenvre Sözleşmesi, bunların protokolleri ve devletler arası silahlı çatışmalar ile ilgili diğer uluslararası anlaşmalara uygun olarak icra edilmelidir.

- Daha fazla destek ve daha az şüphe için çokuluslu müdahaleler tercih edilmelidir.

- Müdahale eden en çabuk bir şekilde amaç birliğini ve açık maksadını göstermelidir. Bunun için daha karar aşamasında ön istişare ile uzlaşma sağlanması önemlidir.

- Krizler daha çok siyasi ve acil durum kapsamında olduğundan askeri olmayan yöntemler askeri operasyonlardan önce gelmelidir.

- Askeri operasyonların başarısında muharip kuvvetlerin kabiliyetleri önem kazanmaktadır.

- Etkili askeri müdahaleler; uluslararası hükümetler arası kuruluşlar, bölgesel kuruluşlar, NGO'lar gibi pek çok aktörün koordineli katkısını gerektirmektedir.

- Müdahale sonrası stratejileri; normalleşmeyi ve askeri müdahaleleri tekrar gerekli kılmayacak şartları sağlamalıdır. Başarısız bir devlete yapılan müdahalede 'ülke inşası' nihai hedef olmalıdır.

Müdahalenin gerekçesinin uygun olması (The Jus ad Pacem) için şu kriterler aranır; (1) Ciddi ve kitlesel insan hakları ihlalleri. (2) Savaş tehlikesi veya terörist faaliyetler. (3) İhlallere müdahalenin uygun kolektif uluslararası kuruluşlar tarafından onaylanması ve insani niyet ile yapıyor olması. Müdahalelere karar verilirken önemli bir karar noktası da zamanlama yani ne zaman müdahale edileceğidir. Bu karar içinde müdahale tipine uygun olarak aşağıdaki kriterler kullanılabilir³⁵;

- Doğru otorite; bağımsız ulus-devletin iç güvenliği ile ilgili müdahale hakkı vardır ama kendine halkına karşı savaşıyor durumuna düşerse egemenliğini tehlikeye atar.

- Kendini savunma hakkı (just cause); saldırgan karşı kendini koruma ve diğerlerine yardım etmeyi kapsar.

- Haklı niyet; sadece kendi çıkarı için değil evrensel adalet için savaşılmalıdır.

- Oranlılık; nihai sonuç ve kullanılan vasıtalar orantılı olmalı, aşırıya kaçılmamalıdır.

- Son seçenek; askeri kuvvet son seçenek olarak kullanılmalıdır.

- Makul başarı şansı olmalıdır.

7. İç İşlerine Müdahale:

³⁴ NDC Research Branch: NATO and Interventionism: Some Possible Criteria for the Future, NATO Defense College Publications, (Rome, 5 May 2004), 4-6.

³⁵ NDC Research Branch: a.g.e., (2004), 7-8.

Hiçbir ülke kendisine rakip olarak gördüğü ve çıkarlarının çatıştığı diğer bir ülkenin güçlü olmasını arzu etmez. Fırsatını bulduğu her koşulda onu zayıflatmaya, siyasal ve ekonomik istikrarsızlığa sürüklemeye ve dağılmasını sağlamaya çalışır. Bu çalışmaların amacına ulaşması için en masrafsız ve risksiz yolları denemeye, hedef alınan ülke içerisinde mevcut sorunları kullanmak ve istismar etmek suretiyle “örtülü eylemlere” başlar. Var olan sorunların çözümü engellenerek içinden çıkılmaz bir duruma getirilmeye çalışılır. Bunu başarmak içinde, gerçekte olmayan “suni krizler” oluşturulması hedeflenir. Etnik köken, bölgecilik, din ve mezhep düşüncelerinin önemli ölçüde canlandırılması ve bu düşüncelere uygun ülke yönetiminden yeni talepler yaratılması için her türlü araç kullanılır. Mevcut terör ve zorlayıcı diğer eylem organizasyonları desteklenir.

Uluslararası sistem karmaşık ve karşılıklı bağımlılık içinde devinirken aktörler geleceğe yönelik vizyonları dahilinde bir yandan güvenlik ortamlarını şekillendirme gayreti içindedir. Bu şekillendirme hem çıkarlarını güvenlik ortamında çıkarlarını maksimize edecek şartları oluşturmak ve sürekliliğini kılmak, hem de gelecekte muhtemel politika uygulamalarının alt yapısını hazırlamaya yöneliktir. Güvenlik ortamını şekillendirme faaliyeti demokrasi projelerinde olduğu gibi iç siyasi ağa nüfuz ederek iç parametreleri ele geçirmek ve geleceğin liderlerini bizzat yetiştirmek gibi yumuşak güç parametrelerine yönelik olabileceği gibi, bölgedeki iç karışıklıkları ve terör faaliyetlerini destekleyerek askeri parametrelerle güvenlik ortamında krizlere hazırlamak şeklinde de olabilir.

Devletler, tek başlarına ve aktif dış politika sürdürdüklerinde, diplomatik yöntemleri ve propaganda tekniklerini kullanırlarken, bir yandan da dolaylı ve dolaysız biçimlerde diğer devletlerin iç işlerine müdahale olanaklarını ararlar. İç işlerine müdahale, doğrudan hedef alınan ülkenin çeşitli sınıflarının, gruplarının, azınlıklarının faaliyetlerini destelemek ya da engellemek biçiminde olacağı gibi, devlet kurumlarına yönelik de olabilir. İç işlerine karışmanın, uluslararası hukuk bakımından veya devletler arası bir anlaşmanın sonucu olarak hukuksal meşruiyet kazandığı durumlar da olabilir.

Hiçbir ülke kendisine rakip olarak gördüğü ve çıkarlarının çatıştığı diğer bir ülkenin güçlü olmasını arzu etmez. Fırsatını bulduğu her koşulda onu zayıflatmaya, siyasal ve ekonomik istikrarsızlığa sürüklemeye ve dağılmasını sağlamaya çalışır. Bu çalışmaların amacına ulaşması için en masrafsız ve risksiz yolları denemeye, hedef alınan ülke içerisinde mevcut sorunları kullanmak ve istismar etmek suretiyle “örtülü eylemlere” başlar. Var olan sorunların çözümü engellenerek içinden çıkılmaz bir duruma getirilmeye çalışılır. Bunu başarmak içinde, gerçekte olmayan “suni krizler” oluşturulması hedeflenir. Etnik köken, bölgecilik, din ve mezhep düşüncelerinin önemli ölçüde canlandırılması ve bu düşüncelere uygun hedef ülke yönetiminden yeni talepler yaratılması için her türlü araç kullanılır. Politikaların desteklenmesinde mevcut baskı yöntemleri çeşitlendirilerek kullanılır ve göreceli olarak zorlayıcı diğer eylem organizasyonları desteklenir.

Ülkeler, devam eden ve muhtemel krizleri ve yeni oluşumları yakından takip ederek, ulusal güvenliğe ve çıkarlara gelecek tehdit ve riskleri önceden değerlendirmek, gerekli önlemleri önceden almak ve ulusal güç unsurlarının imkanları dâhilinde inisiyatifli bir politika izlemek zorundadır. Güvenlik endişelerinin uluslararası güvenlik anlayışı içinde ve uluslararası ortamın gerekli kıldığı yapı, hukuk ve düzenlemeler içinde giderilmesi gereklidir. Bu durum bölgesel ittifaklar, stratejik ortaklık gibi çokuluslu işbirliğini geliştirmek için ulusal çıkarları gözeten güvenlik politikaları üretilmesi gereğini dikte etmektedir.

Genel olarak, iç işlerine karışma yöntemine başvuran bir devlet, karıştığı konunun uluslararası alanda karışılması gereken bir konu olduğunu savunmakta ve bu konuda uluslararası bir uzlaşma olduğu izlenimi vermektedir. Bir dini grubun savunulması veya istismar edilmesi, bir etnik grubun ortadan kaldırılması, ırkçılık yapılması, insan haklarının ya da

azınlık haklarının ihlal edilmesi gibi nedenlerle uluslararası kuruluşlar tarafından ortaya konan kuralların çiğnendiği gerekçe gösterilerek bu tür müdahaleler meşru gösterilmeye çalışılmaktadır.

İç işlerine karışma yöntemi, en belirgin olarak şu tür örtülü istihbarat faaliyetleri şeklinde görülebilir; (1) Hedef veya rakip devletin iç sorunlarında taraflardan birisini siyasi olarak desteklemek. (2) Diğer devlet içerisinde silahlı çatışma unsuru oluşturmak veya olanları insan gücü, para ve teçhizat olarak desteklemek. (3) İktidara karşı hedef ülkenin askeri yetkilileri ile ilişki kurmak. (4) Hedef ülkenin yasa dışı olarak kabul ettiği faaliyetlere doğrudan taraf olmak ya da geçit vermek. (5) Hedef ülkenin operasyon yeteneğine ve rekabet kapasitesine engel olmak. (6) Askeri-sivil birlikler ya da düşük yoğunluklu çatışma ile siyasi mekanizmayı paralyze etmek. (7) Karşı tarafta askeri operasyon gerçekleştirmek. (8) Nihai aşamada ise, bağlı, bağımlı ya da manda türü yönetimler kurmak (rejim restoresi, ulus-yapıcılık).

8. Kriz Yönetimi ve Güç Kullanımı:

Dış politikada karar verme süreci öncelikle mevcut bilgilerin analizinden veya bir olayın ortaya çıkmasını müteakip ‘algılama’ olgusu ile başlamaktadır. Ancak Soğuk Savaş sonrası hâkim güçlerin denetim ve yönlendirme ağını aşacak projeksiyonlara sahip olamayan devletler, tanımlanan tehditleri ve güvenlik tezlerini sorgulamaksızın kabul etme eğilimi gösterdiler³⁶. Yeni güvenlik ortamına hazırlıklı olmayan birçok devlet bu yönlendirmelerin etkisinde kaldığı gibi, ulusal güvenliklerini koruma açısından da zorluklarla karşı karşıya bulunmaktalar. Bu nedenle, karar vericilere ulaşan bilgilerin, büyük bir dikkatle seçilmesi, iyice tetkik edilmesi ve doğru yorumlanması gerekmektedir.

Karar verme sürecinin her aşamasında olduğu gibi özellikle algılama aşamasında karar verici, topladığı bilgi ve istihbaratı; -çarpıtma veya “dezenformasyon” olasılığını dikkate alarak, iyice ayıklamalı ve yanlış algılamaların önüne geçmelidir³⁷. Geçmişte olduğu gibi bugün de hem ulusal hem de uluslararası düzeyde “yeni” düzene uygun tehdit tanımlama ve algılamaları, görünen amacın dışında “yönlendiricilik” ve önemli ölçüde dezenformasyon içermektedir.

Kararın verilmesi aşamasında yer alacak kişilerin sayısı ve gelen bilgilerin nasıl değerlendirileceği genellikle şu üç değişkenin fonksiyonları olarak görülmektedir; önceden fark edebilme (awareness), tehdidin derecesi ve karar verme zamanı³⁸. Önceden fark edebilme kavramıyla, gerçekleşen bir olayın veya durumun karar vericiler tarafından önceden bilinebilme derecesi ifade edilmektedir. Önceden fark edebilme, tehdidin abartılmadan veya hafife alınmadan önceden ve doğru olarak tespit edilmesi için hassas ikaz istihbaratı çalışması gerektirmektedir.

Uluslararası politikada bilgilerin sınırlı olması, bilgiye ulaşmanın ve bu arada geçen zamanın maliyeti ile bunları yaparken gizliliğin korunmaya çalışılması gibi hususlar karar alma sürecinde objektif rasyonelliğin sağlanmasının önündeki engeller olarak ortaya çıkmaktadır³⁹. Karar vericilerin tüm alternatifleri dikkate alarak, rasyonellik içinde en tatmin edici alternatifini seçmesi gerekmektedir⁴⁰. Özellikle İkinci Dünya savaşından sonra, uluslararası ilişkilerde kararların nasıl alındığı, siyasal karar vericilerin ve yöneticilerin karar vermede kullandığı kriterler ve teknikler üzerinde durulmaya başlanmıştır. Uluslararası

³⁶ Yavuz Gökalp YILDIZ: Stratejik Vizyon Arayışları ve Türkiye, DER Yayınları, (İstanbul, 2001), 3.

³⁷ HOPKINS, and MANSBACH: a.g.e, (1973), 158.

³⁸ Tayyar ARI: a.g.e., (1997), 159.

³⁹ Faruk SÖNMEZOĞLU: a.g.e., (1995), 169.

⁴⁰ Raymond F. HOPKINS, Richard W. MANSBACH: Structure and Process in International Politics, Harper and Row, (New York, 1973), 156.

politika ve dış politika analizinde karar alma yaklaşımını gündeme getiren Richard Synder ve arkadaşları, önemli olanın devletlerin dış politikalarını oluşturan ve uygulayan karar alıcıların “durumu nasıl gördüklerini anlamak” olduğunu belirtmişlerdir⁴¹.

Tehdidin derecesinin doğru tespiti ise ulusal çıkarlarımızın ne kadar tehlikede olduğundan hareket ile; hedefimizi, uygun yöntem ve vasıtaları isabetli bir şekilde seçmemizi sağlayacaktır. Erken verilmiş bir karar; iyi analiz edilmemiş, iç ve dış kamuoyu desteğinden yoksun, yeterli güç unsurları ile desteklenmeyen bir yöntem seçmemiz sonucunu doğurabilir, daha başlangıçta geri dönüşü olmayan kayıplara neden olabilir veya niyet ve planlarımızın erkenden ortaya çıkmasına neden olabilir. Aynı şekilde geç verilmiş bir karar ise fırsatların kaçmasına yol açabilir ve telafisi artık mümkün olmayan sonuçlara katlanmamızı gerektirebilir.

Politik vasıtaların tespit, seçim ve kullanılması da karşı tarafın niyetleri ve gücü ile ilgili emarelere göre tayin edilmelidir. Bu da stratejik istihbarat çalışmalarının politika belirleme ve uygulama ile ne kadar iç içe olduğunu, özetle bilgi-eylem bileşkesinin etkileşim dengesini bir kez daha ortaya koymaktadır. Emareler belirlendikten sonra belirlenen politika doğrultusunda hangi kurum veya güç unsurunun hangi vasıtayı yürürlüğe koyacağı ve kimlerle koordine edeceği tespit edilir.

Ülkeler diğer ülke liderlerini etkilemek üzere kullanabilecekleri çeşitli siyasi, ekonomik ve askeri vasıtalara sahiptir. Bu vasıtalar diplomatik baskılardan topyekûn bir savaşa kadar derecelenebilir. Seçilen vasıta, diğer ülkelerin karar ve eylemlerinin değişmesine yol açabilecek bir baskı ve etki sahibi olmalıdır. Bu vasıtaların başlıcalarını şu şekilde sıralayabiliriz⁴²; (1) Yeni bir (üçüncü taraf ile) diplomatik ilişkinin başlatılması. (2) Bilimsel ve kültür alışverişi ile ilgili yaptırımlar. (3) İnsani yardım vasıtalarının kullanılması. (4) Teknik yardım yapılması. (5) Enformasyon ve propaganda kapsamındaki tedbirler. (6) Ekonomik ve ticari tedbirler. (7) Askeri yardım konusunda yardım veya yaptırımlar. (8) Örtülü faaliyetler. (9) Başta BM olmak üzere sorunun uluslararası kuruluşların müzakerelerine açılması sureti ile yaptırımlar uygulanması. (10) Ticaret ambargosu ve ekonomik yaptırımlar. (11) Askeri güç gösterisi. (12) Askeri keşif ve gözetlemenin artırılması. (13) Diplomatik ilişkilerin askıya alınması veya kesilmesi. (14) Abluka. (15) Kısmi veya genel seferberlik. (16) Askeri güç kullanımı. (17) Topyekun savaş.

Bir devletin ulusal güvenlik çıkarlarının zorunlu kıldığı haller de kuvvete başvurmadan çekinmeyeceğini inandırıcı biçimde ortaya koyması çoğu zaman etkili olur. Tabii bunun için o ülkenin yeterli güce ve gücü kullanan idaresine sahip olması gerekmektedir⁴³. Savunma gücünün barış zamanında en etkili biçimde kullanılması için diplomasi ile silahlı kuvvetlerin çok yakın bir uyum ve işbirliği içinde olmaları gereklidir. Askeri gücün dış politikada etkin bir unsur olabilmesi büyük ölçüde silahlı kuvvetlerin etkinliğine bağlıdır. Dünya politikasında önemli bir rol oynamak isteyen ülkeler, daima güçlü ordulara sahip olmaya önem vermiştir.

Ancak, dış politika veya güvenlik politikasından anlaşılması gereken ise genelde savaşa varmayan yöntemlerle sonuç almayı gerektiren bir yaklaşımdır. yaşanmış güvenlik riskleri devletler arası açık veya gizli savaşlar olabilir. Clausewitz’in belirttiği gibi, “Savaş, yalın bir politik eylem olmayıp gerçekten bir politik araç, politik ilişkinin bir devamı,

⁴¹ Richard C. SYNDER, H.W. BRUCK, Sapin BURTON: Foreign Policy Decision – Making, An Approach to the Study of Internaional Politics, The Free Press, (New York, 1962), 1-185.

⁴² Harp Akademileri Yayınları: a.g.e., (1996), 33-49.

⁴³ Onur ÖYMEN: a.g.e., (2003), 165.

politikanın başka araçlarla uygulanmasıdır.⁴⁴ Bu savaş sadece diplomasi veya askeri güçle kazanılmaz. Denenmemiş hiçbir taktik yoktur ve tüm devletler ahlak kuralları çerçevesinde davrandıklarını söyleseler de, hepsi Machiavelli'nin Prince (Prens) adlı kitabında yazdığı gibi davranmaktadır. Machiavelli'nin görüşü en büyük ahlakın ulusun ve ulus gücünün korunması olduğu yönündedir; sonuçta kurtarılacak olan devletse, belden aşağı her türlü vuruş mubahtır⁴⁵.

Sonuç Yerine:

Devletin hedefleri, günümüzde o kadar kapsamlı bir boyuta ulaşmıştır ki, bu hedefleri gerçekleştirecek için gerekli görülen tepkiyi kapsayan uygulama (eylem) planı, ulusal gücün pek çok unsurunu içerir ve iç kamuoyunun katkısına ve desteğine ihtiyaç gösterir. Kriz durumlarında ise, ulusal çıkarın niteliğini ve yoğunluğunu tarif etmek, ulusal ve dış güvenlik politikalarını belirlemek hayati bir adımdır. Barış döneminden itibaren muhtemel kriz bölgelerinde planlı olarak yapılan güvenlik ortamını şekillendirme faaliyetleri ise gerek kriz yönetim stratejisinin yürütülmesi, gerekse zorlayıcı dış politika vasıtalarının uygulanması için gerekli alt yapıyı oluşturur.

Günümüz dünyasında ülkelerin genel bir konvansiyonel savaşa girme ihtimali çok düşüktür. Bir savaş olasılığı belirdiğinde tercih edilecek savaş yöntemi ancak belirli hedeflere ve kısıtlı kaynaklarla yöneltilen sınırlı savaş olacaktır. Kullanılacak sınırlı kuvvet konvansiyonel, taktik nükleer veya örtülü bir savaş gücü olabilir. Diğer ülkeyi zayıflatmak veya baskı altında tutmak isteyen ülkeler daha ekonomik olması ve gizli bir şekilde yürütülmesi nedeni ile hedef ülkeler üzerinde yürütülen diplomatik, ekonomik veya psikolojik baskılar veya yürüttükleri örtülü faaliyetler ve propaganda çalışmaları sonucunda ayaklanmalara yol açmak, gerilla savaşına yol açmak ve destek vermek yöntemine daha sık başvurumaktadırlar. Nitekim gerilla savaşı, 1950'lerde başlayan klasik görüntüsünü terk ederek pek çok durumda artık devlet destekli terör şekline bürünmüştür.

⁴⁴ Carl Von CLAUSEWITZ: Savaş Üzerine, Çeviren: H. Fahri ÇELİKLER, Özne Yayınları, (İstanbul, Haziran 1999), 35.

⁴⁵ John Jacob NUTTER: CIA'nın Karanlık Operasyonları: Örtülü Operasyonlar, Dış Politika ve Demokrasi, Güncel Yayıncılık, Çev.: Ahmet SARAÇOĞLU, (İstanbul, 2005), 109.

KAYNAKÇA

- ARI Tayyar: *Uluslararası İlişkiler*, ALFA Yayınları, 2. Baskı, (İstanbul, 1997).
- BAYAT Mert: *Milli Güç ve Devlet*, Belge Yayınları, (İstanbul, 1982).
- BAYLIS John, SMITH Steve: *The Globalization of World Politics, An Introduction to International Studies*, Oxford University Press, (New York, 2005).
- ÇAYÇI Sadi: *Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Hukuk*, ASAM Yayınları, (Ankara, 2006).
- CLAUSEWITZ Carl Von: *Savaş Üzerine*, Çeviren: H. Fahri ÇELİKER, Özne Yayınları, (İstanbul, Haziran 1999).
- DEMİR M. Faruk: *21 nci Yüzyılda Türkiye İçin Yeni Bir Milli Güvenlik Siyaseti*, Yüksek Strateji Merkezi, (ANKARA, 2003).
- DENK Nevzat: *21 nci Yüzyıla Girerken Türkiye'nin Jeopolitik Durumu ve Jeostratejik Öneminin Yeniden Belirlenmesi*, HAK Yayını, (İstanbul, 2000).
- FRANKEL Joseph: *International Politics, Conflict and Harmony*, Allen Lane the Penguin Press, (London, 1969).
- Harp Akademileri Komutanlığı: *Geçmişte ve 21 nci Yüzyılda Savaşlar, Stratejiler ve Stratejiler*, Harp Akademileri Basımevi, (Yenilevent-İstanbul, 2002).
- Harp Akademileri Komutanlığı: *Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi*, Yenilevent-İstanbul, Mart 1996.
- HOPKINS Raymond F., MANSBACH Richard W.: *Structure and Process in International Politics*, Harper and Row, (New York, 1973).
- KADİRDAĞ Yavuz: *Krizi Yönetmek*, Harp Akademileri Dergisi, (İstanbul, Eylül 2002).
- MERRILS J.G.: *International Dispute Settlement*, Cambridge University Press, 3 rd. Ed. (Cambridge, 1998).
- MÜTERCİMLER Erol: *21. Yüzyıl ve Türkiye: Yüksek Strateji*, Erciyaş Yayınları, (İstanbul, 1997).
- NDC Research Branch: *NATO and Interventionism: Some Possible Criteria for the Future*, NATO Defense College Publications, (Rome, 5 May 2004).
- NUTTER John Jacob: *CIA'nın Karanlık Operasyonları: Örtülü Operasyonlar, Dış Politika ve Demokrasi*, Güncel Yayıncılık, Çev.: Ahmet SARAÇOĞLU, (İstanbul, 2005).
- ÖZTÜRK O. Metin: *Dış Politikada Kriz Yönetimi*, Odak Yayınevi, (Ankara, 2004).
- ÖYMEN Onur: *Silahsız Savaş: Bir Mücadele Sanatı Olarak Diplomasi*, Remzi Kitabevi, 4.Basım, (İstanbul, Nisan 2003).
- PFALLZGRAFF Robert L.: *Future Use of Military Power, Security Studies for the 21 st Century*, (Ed. Richard H. Shultz, Roy Godson, Geirge H. Quester), Brasney's Inc., (Virginia, 1997).
- SARKESIAN, Sam C.: *U.S. National Security: Policy Makers, Processes, and Politics*, Sec.Ed., Lynne Rienner Publishes, (Colorado, 1995).
- SHACKLEY Theodore: *The Third Option. An American View of Counterinsurgency Operations*, Reader's Digest, (New York, 1981).
- SÖNMEZOĞLU Faruk: *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, (İkinci Baskı), Filiz Kitabevi, (İstanbul, 1995).

SYNDER Richard C., BRUCK H.W., BURTON Sapin: *Foreign Policy Decision – Making, An Aproach to the Study of Internaional Politics*, The Free Press, (New York, 1962).

ŞENEL A. Turhan: *İKK ve İKK Operasyonları*, (Ankara, 1997).

TEZKAN Yılmaz: *Jeopolitikten Milli Güvenliğe, Ülke Kitapları*, (Ankara, 2005).

TEZSEVER, Serhat: *Milli Güvenliğimiz İçinde İstihbarat*. İstanbul, 1999.

U.S. Congress: *Office of Technology Assessment, Countermeasures, and Arms Control*, U.S. Government Printing Office, (Washington D.C., 1985), 33-39.

YAKIN Aziz: *İstihbarat, Casusluk ve Casuslukla Mücadele*, Dışişleri Akademisi Yayınları, Sayı 3, (Ankara, 1969).

YILDIZ Yavuz Gökalp: *Stratejik Vizyon Arayışları ve Türkiye*, DER Yayınları, (İstanbul, 2001).